

УДК 159.9.072.432
DOI: 10.31891/PT-2021-1-11

ПЕТЯК О. В.

ORCID ID: 0000-0002-0635-493X

e-mail: lenapetyak@gmail.com

РУДЕНОК А.І.

ORCID ID: 0000-0003-1197-0646

e-mail: rudenok-alla@ukr.net

Хмельницький національний університет

УМОВИ УСПІШНОГО ОСВОЄННЯ РОЛІ МАТЕРІ ТА СТАНОВЛЕННЯ МАТЕРИНСТВА В ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ ЖІНОК

У статті представлені результати дослідження психологічних умов та охарактеризовані особливості психологічного консультування жінок-матерів, що сприяють успішному освоєнню ролі матері після народження першої дитини. У дослідженні взяли участь 85 матерів, що народили першу дитину (дітей). Вік дітей – від 5 до 25 місяців. З'ясовано, що важливе значення в процесі освоєння ролі матері мають три групи психологічних умов: рівень ригідності жінки, виправданість очікувань щодо материнства і ставлення до компонентів цієї ролі (виконання материнських функцій, ставлення до себе в ролі матері і емоційне ставлення до новонародженої дитини). Матері з високим рівнем ригідності оцінюють складність адаптації до народження дитини як найбільш високу. Мають труднощі у звиканні до змін, які пов'язані з народженням дитини, ті жінки, чий очікування щодо материнства зазнали краху. Суб'єктивно вони переживають відмова від багатьох сфер життя, вимушену ізоляцію та зосередженість на дитині, рутинність та буденність перших місяців піклування про дитину. Труднощі, що пов'язані з турботою про немовля, легше переносять жінки, які з прийняттям ставляться до компонентів материнської ролі: до себе в ролі матері, материнських функцій і до самої дитини.

Ключові слова: материнство, освоєння ролі матері, піклування про немовля, внутрішня позиція матері, ставлення до материнства.

OLENA PETYAK,

ALLA RUDENOK

Khmelnytsky National University

CONDITIONS FOR THE SUCCESSFUL DEVELOPMENT OF THE ROLE OF MOTHER AND THE FORMATION OF MOTHERHOOD IN PSYCHOLOGICAL COUNSELING FOR WOMEN

The article presents the understanding of motherhood as a multicomponent psychological phenomenon, which has physiological mechanisms, evolutionary history, cultural and individual features. Motherhood is not provided by fully innate mechanisms, it involves a biological desire for motherhood that is transformed by internalized social norms. At the present stage, motherhood is analyzed in terms of personal development

of women, psychological and physiological characteristics of different periods of the reproductive cycle. Motherhood determines the unique situation of the development of a woman's self-consciousness, which becomes a stage of rethinking the parental position based on her own childhood experience, a period of integration of the image of mother and child.

The results of the study of psychological conditions that contribute to the successful development of the role of the mother after the birth of the first child have been experimentally obtained. The study involved 85 mothers who gave birth to their first child (children). Age of children – from 5 to 25 months. It was found that three groups of psychological conditions are important in the process of mastering the role of the mother: the level of rigidity of the woman, the justification of expectations about motherhood and the attitude to the components of this role (maternal functions, attitude to the role of mother and emotional attitude to the newborn). Mothers with a high level of rigidity rate the difficulty of adapting to the birth of a child as the highest. Those women whose expectations regarding motherhood have not been met have difficulty getting used to the changes that are associated with the birth of a child. Subjectively, they experience the abandonment of many spheres of life, forced isolation and focus on the child, the routine and routine of the first months of child care. Difficulties associated with caring for a newborn are more easily tolerated by women, with acceptance related to the components of the mother's role: to herself in the role of the mother, maternal functions and to the child itself. Prospects for further research remain the factors influencing the formation of adequate expectations regarding motherhood.

Key words: motherhood, mastering the role of the mother, caring for the baby, the mother's inner position, attitude to motherhood.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

З народженням першої дитини в житті жінки відбуваються суттєві зміни. З'являються нові обов'язки, вимоги, обмеження особистого вільного часу та простору, свободи переміщень. Жінка, зазвичай, на певний час залишає професійну діяльність. Турбота та піклування про дитину вимагає значних фізичних і психологічних ресурсів, адже народження дитини є серйозним етапом в житті сім'ї загалом [1]. Відбувається перерозподіл обов'язків всередині сім'ї, стосунки між подружжям реалізуються в двох вимірах – між чоловіком і дружиною та між батьком і матір'ю. Досс Б.Д., Роудс Г.К. [2, с. 26] перехід до батьківства виділяють як окремий етап в житті сім'ї. Культурний зміст соціальної позиції батьків може бути різним, проте немінуче перед жінкою і чоловіком стоїть завдання його освоєння.

Період переходу до батьківства характеризується підвищеним рівнем стресу, ризиком депресивних епізодів [3, с. 23] і зростанням незадоволеності подружніми стосунками [4, с. 98]. В українській культурі основне навантаження з питань догляду за немовлям лягає на жінку. Матері частіше відчують емоційне виснаження в перші місяці

після народження дитини [4]. Нісімура Ю., Канакогі Ю., Мйова-Ямакоші М. наводять дані про те, що пригнічений стан матері впливає на психологічне благополуччя дитини і формування прив'язаності [5, с. 66-72]. Таким чином, від того, наскільки добре жінка адаптується до нової ролі матері, залежить не лише її власний психологічний стан, але і благополуччя дитини. При цьому, вказані дослідники переважно зосереджують увагу на описі груп ризику виникнення післяпологової депресії. Наприклад, ймовірність виникнення післяпологової депресії вище у жінок, які демонстрували ознаки депресії під час вагітності [4]. Виходячи із вищевказаного, ми зосредили увагу на розгляді актуальної проблеми дослідження психологічних умов, які сприяють успішному освоєнню жінкою ролі матері із народженням першої дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Материнство розглядають як складне явище, утворене шляхом взаємодії багатьох факторів: генетичних, біологічних, впливу сімейного та соціального середовищ. Материнство – культурно обумовлений, психологічний феномен, що має фізіологічні та індивідуальні механізми, а також еволюційну історію.

Науковий інтерес до материнства та становлення материнської ролі в психології сформувався, виходячи із двох напрямків: при дослідженні ролі матері в формуванні ранніх структур особистості (Фройд З., Хорні К., Еріксон Е., Боулбі Дж) і в прикладних практичних дослідженнях, які пов'язані з порушеннями психічного розвитку дитини (дитячі психічні захворювання, проблеми соціальної дезадаптації, особистісні психологічні проблеми дітей та підлітків: Фройд А., Кляйн М., Віннікотт Д., Маллер М. тощо). У вітчизняних психологічних дослідженнях значну увагу приділяли вивченню материнського ставлення, материнської (батьківської) позиції та дитячо-батьківської взаємодії (Ейдемільер Е., Гарбузов В., Варга А., Співаковська А.). Лісіна М., Авдєєва Н., Смирнова О., Перегуда В. розглядають поведінку матері як джерело розвитку дитини, її пізнавальної активності, специфіки спілкування, самоусвідомлення. На думку Шнейдер Л., мати і дитина – це складові єдиної динамічної системи, де вони взаємно розвиваються як структурні елементи [6, с.45]. В роботах Філіппової Г. представлений глибокий аналіз літератури з проблем материнства, де авторка виокремлює культурно-історичний, біологічний, фізіологічний, психофізіологічний і психологічний аспекти функціонування даної проблеми [7, с. 34-37].

В сучасній психології особистості і психотерапії, зокрема Вітакер К., Хорварт Ф., Міллер В. [4, с.92] досліджують материнство з позиції задоволеності жінки своєю роллю матері та розглядають це

явище як стадію особистісної і статевої ідентифікації. Таким чином, узагальнивши всі основні напрями дослідження становлення материнської ролі, можна виявити, що материнство як психологічний феномен розглядається з таких основних позицій: материнство як забезпечення безпечних та комфортних умов для розвитку дитини та материнство як частина особистісної сфери жінки. Материнство – це одна із соціальних ролей жінки і, незважаючи на те, що потреба бути матір'ю обумовлена жіночою природою, переважно саме суспільні норми і цінності чинять вирішальний вплив на прояв материнського ставлення до дитини.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Враховуючи значну кількість досліджень з питань становлення материнства та готовності до набуття жінкою ролі матері, актуальним залишається вивчення умов, які сприяють успішному освоєнню ролі матері. Це дає змогу виокремити провідні чинники та сенситивні періоди для формування і розвитку материнства як соціальної ролі жінки.

Формулювання цілей статті

Метою даного дослідження є вивчення умов, які сприяють успішному освоєнню материнської ролі. Набуваючи нової соціальної позиції, людина починає певним чином ставитися до заданих їй функцій і вимог до поведінки. Результатом присвоєння соціальної позиції стає внутрішня позиція матері, система особистісних ставлень до самої себе в цій ролі, до її змісту. Присвоєння материнської ролі – це не автоматичний процес, який запускається одночасно з народженням дитини. Усвідомлення себе матір'ю не гарантоване появою дитини. Освоєння батьківської ролі визначається готовністю до реалізації соціальної позиції, позитивним ставленням до її елементів: до себе в ролі матері, до материнських функцій і до самої дитини. Виконання обов'язків та функцій матері здійснюється не під тиском соціуму, а через внутрішні спонукання: людина реалізує діяльність, що наповнена особистими смислами і цінностями. Грунтуючись на уявленні про процес формування внутрішньої позиції матері, ми сформулювали гіпотезу про те, що успішність освоєння ролі матері пов'язана з позитивним ставленням до її змісту: до виконання материнських функцій, до себе в ролі матері і до дитини. Оскільки народження дитини є серйозною незворотною зміною, що кардинально перетворює життя жінки, то процес адаптації до змін також повинен бути пов'язаний із загальною гнучкістю чи ригідністю матері.

Виклад основного матеріалу

Психологічне консультування є одним з найпопулярніших та провідних методів надання психологічної допомоги. Від класичної психотерапії консультування відрізняється відмовою від концепції хвороби, зверненням більшої уваги до конкретної ситуації та особистісним ресурсам [9]. Підґрунтям основних підходів до психологічного консультування визначають зміст, мету й методологію психологічного консультування. Одним з найважливіших завдань психологічного консультування жінок-матерів є зміна установок щодо ставлення до себе, ситуації та новонародженої дитини. Увага акцентується на тих завданнях, які необхідно виконати для подолання труднощів. У плануванні та проведенні консультативної допомоги спеціалісти мають керуватися кількома вихідними принципами, зокрема:

1. Принцип цілеспрямованості консультування, який полягає в тому, що на кожному етапі роботи психолог-консультант має провідну мету, яка зумовлює напрям консультаційного процесу. Вона відповідає доцільності поточного процесу, актуальності життєвої ситуації, в якій живе родина, і формується відповідно до потреб розвитку дитини.

2. Зв'язок з діяльністю. Оскільки ми розглядаємо материнство з точки зору ролівої теорії як виконання ролі матері, а рольову реалізацію – як опредметнення ідеалів особистості, у фокусі уваги під час консультування знаходиться діяльність жінки, в якій здійснюється втілення ідеальних уявлень – конкретні дії та вчинки, які вона робить чи планує здійснити.

3. Компетентнісний підхід передбачає з'ясування та формування компетентності. Усвідомлення власних компетентностей становить компетентність особистості у певній галузі діяльності. Компетентність – це розуміння своїх можливостей, що формує впевненість у своїх силах та забезпечує успіх діяльності, дозволяє людині планувати дії і передбачувати результати.

4. Принцип системного підходу розглядає проблеми розвитку дитини в широкому контексті життєвої ситуації та навчання такому підходу матері.

5. Принцип екологічності. Центральною ідеєю є повага до світоглядних установок клієнтів, орієнтація на їхні норми та цінності, зосередження уваги на обговоренні тем, які клієнтки вважають актуальними для себе, і уникнення тих, що викликають сильний опір. На нашу думку, ці теми виходять за межі консультативної форми роботи та потребують більш довготривалої психотерапії.

6. **Екзистенційний** підхід. Заохочення до самостійного вибору, перекладання відповідальності за вирішення проблем. Розгляд онтологічних категорій страху, відчаю, самотності, страждання, смерті,

звертання до власних ідеалів.

Наступним етапом ми провели емпіричне визначення умов успішного освоєння материнської ролі.

Параметри вибірки матерів і немовлят, які взяли участь в дослідженні:

- кількість респонденток – 85;
- середній вік матерів – 28,5 років;
- середній вік немовлят – 14 місяців.

У дослідженні взяли участь 85 матерів первісток віком від 5 до 25 місяців. Жінки, певною мірою, адаптувалися до появи першої дитини, набули досвіду піклування про неї, у них вже сформувалося уявлення про себе як про матір та материнські функції і обов'язки. Всі учасниці дослідження перебувають у шлюбі. Три дитини з вибірки народилися раніше терміну (передчасні пологи з народженням живої дитини), всі інші немовлята народилися згідно завершення терміну гестації. У вибірці присутні дві двійні, всі інші немовлята є єдиними. Всі учасниці дослідження мають від одного до трьох помічників. 98% матерів перебували в декретній відпустці по догляду за новонародженим на момент проведення дослідження.

З метою вивчення емоційного ставлення жінок-матерів до дитини, до себе в ролі матері і виконання материнських функцій в дослідженні використовувалася методика «Незакінчені речення». Методика складалася з 3 блоків. Досліджуваним жінкам пропонувалось продовжити речення.

1. Ставлення до виконання материнських функцій:

Я проводжу час з дитиною ...

Дбати про дитину ...

Бути мамою ...

Труднощі ...

2. Ставлення до себе в ролі матері, особливості переживання

материнства:

Я мама...

Ставши мамою, я ...

Як мамі мені не вдається ...

Як мамі мені вдається ...

Я дуже хочу...

Мене охоплює тривога ...

Якби було можна ...

Іноді мені здається, що я ...

3. Емоційне ставлення до дитини:

Коли я дивлюся на свою дитину ...

Іноді моя дитина ...

Я хочу, щоб моя дитина ...

Коли я тримаю свою дитину на руках ...

Відповіді респонденток на твердження були об'єднані в категорії, залежно від ставлення до дитини, виконання материнських функцій і до себе в ролі матері. На основі відповідей жінок нами було виділено 4 типи ставлення до материнства, до себе в ролі матері і емоційного ставлення до дитини: адекватне, амбівалентне, ейфорійне, відторгнуте (табл. 1).

Таблиця 1 – Типи ставлення до материнства

Компоненти ролі матері	Адекватне	Амбівалентне	Ейфорійне	Відторгнуте
Виконання функцій матері	Задоволення від піклування про дитину, тимчасовий характер труднощів	Задоволення від піклування про дитину, при цьому труднощі важко переживаються	Заперечення будь-яких труднощів, захоплений опис радощів материнства	Піклування про дитину не викликає позитивних емоцій, труднощі та обмеження важко переносяться
Ставлення до себе в ролі матері	Позитивні зміни в собі, напрацьовані компетентності в новій ролі, прийняття власних недоліків	Позитивні зміни в собі, але сумніви у власній материнській компетентності	Йде мова про щастя, яке принесло материнство, проте конкретні зміни не виділяються, невдачі не згадуються	Опис негативних змін, що пов'язані з материнством
Ставлення до новонародженої дитини	Позитивні емоції від спілкування з дитиною, опис рис її характеру	Позитивні емоції від спілкування з дитиною. Бажання, щоб дитина мала певні риси характеру, роздратування і незадоволення, коли це не реалізується	Захоплений опис дитини – як правило, миловидної зовнішності, при цьому конкретні риси не згадуються	Спілкування з дитиною не викликає позитивних емоцій, риси характеру дитини не згадуються

З метою додаткового інструменту дослідження ставлення учасниць до материнства ми використовували метод вільного асоціативного експерименту: жінкам пропонувалося назвати перші чотири слова-асоціації, які виникають у відповідь на слово «Материнство».

Для збору соціоекономічних відомостей була застосована анкета, що містила питання про кількість помічників матері-жінки і частку їхньої участі в піклуванні про дитину. Труднощі адаптації до нової ролі оцінювалися за п'ятибальною шкалою (де 1 – легко, 5 – дуже важко). Виправданість очікувань щодо материнства оцінювалася за трибальною шкалою, де 1 – загалом очікування співпали з реальністю, 2 – частково виправдалися, 3 – в реальності все виявилось зовсім по-іншому. Також матерів просили вказати, скільки часу проходила у них адаптація до новонародженої дитини, від чого їм довелося відмовитися у зв'язку з материнством та чи співпали їхні очікування і реальність. З метою оцінки ригідності в дослідженні було застосована шкала «Ригідність» з опитувальника «Самооцінка психічного стану» Айзенка Г. [8].

Отримані результати дослідження показали наступне: на те, щоб адаптуватися до змін, пов'язаних з появою новонародженої дитини, учасницям дослідження потрібно було 8,5 місяців. Відповіді варіювалися від 1 місяця до 2,5 років. 38% матерів вказали, що на момент дослідження ще не звикли до змін. Найбільш виражений зв'язок виявлений між рівнем ригідності і ступенем суб'єктивних труднощів адаптації: жінкам з високим рівнем ригідності складніше адаптуватися до появи дитини ($\rho=0,438$, $p < 0,01$). Ригідність пов'язана саме з суб'єктивною складністю адаптації. Також жінки, чиї очікування стосовно материнства виправдалися, легше адаптуються до нової ролі ($\rho = 0,279$, $p < 0,05$). Водночас, суб'єктивні труднощі звикання до змін, що обумовлені народженням дитини, не пов'язана ні з кількістю помічників, ні з часткою участі матері в піклуванні про дитину. Також не виявлено зв'язку з віком матері і часом очікування вагітності.

Найскладнішим в материнстві більшість учасниць визначили як втрату особистої свободи і незалежності (табл. 2), далі йде усвідомлення власної відповідальності за дитину і проблеми зі сном. Про складнощі з контролем власних емоцій і нестачу терпіння зазначили лише матері дітей віком старше 12 місяців. 49% матерів вказали, що з народженням дитини їм довелося відмовитися від звичного способу життя (роботи, звичного дозвілля, походів в кіно, зустрічей з друзями). 38% жінкам довелося відмовитися від особистого часу. 14,6% матерів відмовилися від різних сфер самореалізації (кар'єра,

творчість). При цьому існує зв'язок між семантичними асоціаціями з материнством і кількістю речей, від яких жінка відмовилася, ставши матір'ю ($r=0,323$, $p<0,01$): чим менше жінка вказує речей, від яких їй довелося відмовитися після народження дитини, тим більше позитивні асоціації у неї виникають зі словом «материнство». Також виявлений зв'язок зазначеного параметру з очікуваннями щодо материнства ($r=0,290$, $p<0,05$): реалістичніші очікування щодо материнства пов'язані з меншою кількістю «позбавлень».

Таблиця 2 – Суб'єктивні труднощі материнства

Найскладніші труднощі материнства	% респонденток
Втрата особистої свободи	43,9
Відповідальність за дитину	13,4
Недосипання	12
Зміна способу життя	7,9
Хвороби дитини	7,9
Рутинність способу життя	6,5
Необхідність контролю власних емоцій	6,5
Необхідність відстоювання власних позицій і поглядів перед рідними та близькими	5

Відповіді учасниць на питання «Що Вам найбільше подобається в материнстві?» можна розділити на 4 категорії:

1. Спілкування і взаємодія з дитиною, а також тілесний контакт.
2. Спостереження за процесом зростання і розвитку дитини.
3. Любов дитини і емоційний зворотний зв'язок.
4. Відчуття власної потреби.

Перші три категорії зустрічаються практично в рівних пропорціях. Виявилося, що жінки, яким подобається відчувати себе потрібними дитині, рідше відчувають втому ($\chi^2=45,6$, $p < 0,001$). При цьому вони частіше схильні до переживання тривоги порівняно з іншими учасницями дослідження ($\chi^2=45,1$, $p < 0,001$). Матері, які отримують задоволення від взаємодії з дитиною і відчувають продуктивність цієї взаємодії, значимо рідше відчувають сумніви у власній материнській компетентності, ніж матері, орієнтовані перш за все, на емоційний зворотний зв'язок від дитини (ϕ -критерій= $2,03$, $p=0,05$). Результати, отримані за методикою незакінчених речень, підтверджують виявлений зв'язок. Жінки, які позитивно ставляться до виконання материнських функцій і до себе в ролі матері, рідше відчувають сумніви у власній материнській компетентності ($\chi^2=89,8$, $p < 0,000$), рідше відзначають втому і тривогу ($\chi^2=83,1$, $p < 0,001$). Ставлення до себе в ролі матері також тісно пов'язане з характером асоціацій зі словом «материнство» ($\rho=0,370$, $p < 0,01$). Асоціації матерів

з адекватним ставленням до себе в ролі матері значно частіше носять позитивний характер (ϕ -критерій=3,275, $p=0,01$).

Загалом вибірка продемонструвала позитивний характер асоціацій на слово «материнство» (62,4%). Найпоширеніші позитивні асоціації: любов, щастя, радість, ніжність. 12 % асоціацій негативного характеру: труднощі, обмеження, недосипання. 48,8% асоціацій переважно нейтральні: грудне вигодовування, дитина, дорослішання. Було з'ясовано, що характер асоціацій пов'язаний з очікуваннями щодо материнства ($r=0,243$, $p<0,05$). Так, матері, очікування яких були максимально реалістичні, частіше мають позитивні асоціації зі словом «материнство».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проаналізувавши отримані результати, можна стверджувати, що успішна адаптація до народження дитини пов'язана з трьома групами умов: ступенем ригідності матері, адекватністю очікувань щодо материнства і ставленням жінки до компонентів материнської ролі (до себе в ролі матері, до материнських функцій і до самої дитини). Так, матері з високим рівнем ригідності оцінюють складність адаптації до народження дитини як найбільш високу. Поява дитини кардинально змінює спосіб життя жінки і всієї сім'ї, тому загальна гнучкість, здатність адаптуватися до змін є важливим чинником у процесі адаптації.

Отримані дані вказують на значну роль очікувань щодо материнства в процесі адаптації до змін, що відбуваються в житті жінки після народження дитини. Уявлення виконують функцію орієнтування в процесі освоєння нової діяльності. Так, найбільш значимими чинниками успішної адаптації до народження дитини виявилася наявність реалістичних уявлень про процес піклування про немовля і вміння конструктивно вирішувати внутрішньо сімейні конфлікти. Складніше звикати до змін жінкам, чії очікування не виправдалися, вони суб'єктивно переживають вимушену ізоляцію та відмову активної участі в багатьох сферах життя. Материнство викликає у них менше позитивних асоціацій та має амбівалентний характер.

У нашому дослідженні з'ясувалося, що найважливішу роль в процесі адаптації до материнства відіграє ставлення жінки до нової ролі і материнства як явища. Жінки, які позитивно сприймають себе як матір, рідше відчують втому і тривогу, а також сумніви у власній материнській компетентності. Труднощі, що пов'язані з турботою про немовля, легше переживають жінки, які приймають компоненти материнської ролі: себе в ролі матері, материнські функції і саму

дитину. Образ материнства для них позитивно емоційно забарвлений. З появою дитини перебудові піддається мотиваційна сфера людини, і залежно від особистісного сенсу материнства, мотив піклування про дитину займає в ній певне місце. Жінки з досягнутою материнською ідентичністю розглядають материнство як сферу самореалізації. Такі матері отримують задоволення від взаємодії з дитиною, відчувають продуктивність власної діяльності. Часто жінка, яка не отримує задоволення від турботи про дитину, починає сумніватися в собі як в матері, оскільки відчуває власну невідповідність сучасним культурним нормам материнства.

Перспективами подальших досліджень залишаються чинники, що впливають на формування адекватних очікувань щодо материнства. Також важливим залишається вивчення процесу освоєння нової ролі в сімейному контексті: значення підтримки членів сім'ї та оцінки значущості діяльності матері.

Література

1. Якупова В.А. Особенности внутренней позиции матери у участниц программы ЭКО. Культурно-историческая психология, 2016. Т. 12. № 1. С. 46–55.
2. Doss B.D. The transition to parenthood: impact on couples' romantic relationships. Current Opinion in Psychology, 2017. Vol. 13. Pp. 25–28.
3. Нероба М. В. Материнство як психологічний феномен. Педагогічний процес: теорія і практика, 2015. С. 90–93.
4. Проскурняк О. Чинники та етапи становлення материнства. Практична психологія та соціальна робота, 2007. № 3. С. 13–16.
5. Nishimura Y. Infants' emotional states influence maternal behaviors during holding. Infant Behavior & Development, 2016. Vol. 43. Pp. 66–74.
6. Шнейдер Л. Семейная психология: Учебное пособие для вузов. Москва, 2008. 736 с.
7. Филиппова Г. Материнство: сравнительно-психологический поход. Психологический журнал, 1999. № 5. С. 81–88.
8. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений. Методика Г. Айзенка «Диагностика ригидности»: учебное пособие для высших учебных заведений, ведущих подготовку по направлению 050100 "Педагогическое образование". Санкт-Петербург, 2015. С. 158.
9. Васильківська С. В. Основи психологічного консультування. Київ, 2011. 424 с.

References

1. Yakupova V.A. Osobennosti vnutrenney pozytsyy matery u uchastnyts prohammy ÉKO. Kul'turno-ystorycheskaya psykholohyya, 2016. T. 12. № 1. S. 46–55.
2. Doss B.D. The transition to parenthood: impact on couples' romantic relationships. Current Opinion in Psychology, 2017. Vol. 13. Pp. 25–28.
3. Neroba M. V. Materynstvo yak psykholohichnyy fenomen. Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka, 2015. S. 90–93.
4. Proskurnyak O. Chynnyky ta etapy stanovlennya materynstva. Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota, 2007. № 3. S. 13–16.

5. Nishimura Y. Infants' emotional states influence maternal behaviors during holding. *Infant Behavior & Development*, 2016. Vol. 43. Pp. 66–74.
6. Shneyder L. *Semeynaya psikhologhiya: Uchebnoe posobie dlya vuzov*. Moskva, 2008. 736 s.
7. Filippova H. *Maternstvo: sravnytel'no-psikhologhicheskyy podkhod. Psikhologhicheskyy zhurnal*, 1999. №5. S. 81–88.
8. Yl'yn E. P. *Psikhologhiya obshchenyya y mezhlychnostnykh otnoshenyy. Metodyka H. Ayzenka «Dyahnostyka ryhidnosti»: uchebnoe posobie dlya vysshykh uchebnykh zavedenyy, vedushchykh podhotovku po napravlenyyu 050100 "Pedagoghicheskoe obrazovanye". Sankt-Peterburh*, 2015. S. 158.
9. Vas'kivs'ka S. V. *Osnovy psikhologhichnoho konsul'tuvannya*. Kyiv, 2011. 424 s.

Paper received/Надійшла : 11.05.2021